

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.01.2017, sp. zn. 21 Cdo 2929/2016, ECLI:CZ:NS:2017:21.CDO.2929.2016.1

Číslo: 74/2018

Právní věta: Plnění na základě absolutně neplatné dohody o jednorázovém vyplacení výživného splatného v budoucnu pro nezletilé dítě (odbytné) je bezdůvodným obohacením rodiče, který jako účastník neplatné dohody plnění přijal.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 19.01.2017

Spisová značka: 21 Cdo 2929/2016

Číslo rozhodnutí: 74

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Výživné

Předpisy: čl. 457 obč. zák.

čl. 97 odst. 2 zák. o rod.

čl. 99 odst. 1 zák. o rod.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání žalobce zrušil rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 3. 2. 2016, sp. zn. 21 Co 425/2015, a věc vrátil Krajskému soudu v Praze k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Žalobce se žalobou podanou dne 21. 5. 2014 u Okresního soudu Praha-východ domáhal zaplacení částky 350 000 Kč s příslušenstvím. Žalobu zdůvodnil zejména tím, že žalovaná se na jeho úkor bezdůvodně obohatila, když od něj na základě jejich dohody o jednorázovém vyplacení výživného pro nezletilé děti ze dne 24. 5. 2012 převzala částku 350 000 Kč. Žalobce namítal, že uvedená dohoda je absolutně neplatná, neboť dohoda o jednorázovém vyplacení výživného může být uzavřena jen se souhlasem opatrovnického soudu. Na neplatnost uvedené dohody byla žalovaná opatrovnickým soudem upozorněna v rámci řízení o svém návrhu na zvýšení výživného.

2. Žalovaná nárok žalobce neuznala. Potvrdila, že dne 24. 5. 2012 uzavřela s žalobcem dohodu o jednorázovém vyplacení výživného pro nezletilé děti, avšak předmětem uvedené dohody bylo podle žalované vyplacení výživného na nezletilou K. a nezletilého J. ve výši 35 000 Kč, a proto žalovaná namítala, že dohoda, kterou předložil žalobce byla „účelově zfalšována a dodatečně pozměněna“.

3. Okresní soud Praha-východ rozsudkem ze dne 11. 2. 2015, č. j. 6 C 244/2014-157, uložil žalované povinnost zaplatit žalobci částku 350 000 Kč s úrokem z prodlení ve výši 8,05% ročně z této částky od 5. 7. 2014 do zaplacení, co do zákonného úroku z prodlení z částky 350 000 Kč od 26. 5. 2012 do 4. 7. 2014 řízení zastavil a současně nepřiznal žalobci náhradu nákladů řízení. Soud prvního stupně došel k závěru, že dohoda o jednorázovém výživném, kterou účastníci uzavřeli dne 24. 5. 2012, je absolutně neplatná, neboť takovou dohodu nelze uzavřít bez ingerence opatrovnického soudu, a že vztah z bezdůvodného obohacení z předmětné smlouvy vznikl pouze mezi rodiči jako účastníky smlouvy (žalovaná nemohla vystupovat při uzavírání smlouvy v pozici zákonného zástupce nezletilých), a proto byla v posuzované věci pasivně věcně legitimována pouze žalovaná, nikoliv nezletilé děti. Žalobce podle soudu prvního stupně prokázal, že částku 350 000 Kč předal žalované (soud prvního stupně z „procesní opatrnosti“ vedl žalobce k prokázání jeho tvrzení) a zároveň žalovaná neunesla důkazní břemeno o svém tvrzení, že žalobce pozměnil text předmětné dohody. Soud prvního stupně se neztotožnil s námitkou žalované o tom, že v posuzovaném případě nelze s ohledem na to, že předmětem řízení je výživné, aplikovat ustanovení občanského zákoníku. Soud prvního stupně nepřihlédl ke kompenzační námitce žalované (že pohledávka žalobce zanikla započtením vůči pohledávce nezletilých dětí na výživné), k námitce promlčení nároku žalobce, ani k námitce žalované o postupu žalobce v rozporu s dobrými mravy.

4. K odvolání žalované Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 3. 2. 2016, č. j. 21 Co 425/2015-253 rozsudek soudu prvního stupně ve výroku I. změnil tak, že zamítl žalobu, kterou se žalobce domáhal po žalované zaplacení částky 350 000 Kč a úrokem z prodlení ve výši 8,05% ročně z této částky od 5. 7. 2014 do zaplacení a současně uložil žalobci povinnost zaplatit žalované na nákladech řízení před soudy obou stupňů 193 600 Kč k rukám její právní zástupkyně. Odvolací soud došel k závěru, že dohoda rodičů o jednorázovém vyplacení výživného na nezletilé děti vycházela z ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině a ve věci tak byly pasivně věcně legitimovány nezletilé děti, které získaly z plnění z neplatného právního úkonu prospěch. Byť ve vlastních zjištěních odvolacího soudu absentuje důvod neplatnosti předmětné dohody, lze se domnívat, že v souladu s právním názorem soudu prvního stupně, byl spatřován v nedostatku schválení dohody opatrovnickým soudem. Podle odvolacího soudu žalovaná uzavřela předmětnou smlouvu v pozici zákonného zástupce svých nezletilých dětí, pro které byly určeny převzaté prostředky (žalovaná plnila funkci platebního místa), a proto je nesprávný závěr soudu prvního stupně o tom, že v posuzovaném případě vznikl závazkový vztah jen mezi žalobcem a žalovanou. Odvolací soud dále konstatoval, že žalobcem vyplacená částka by se řešila až v případném exekučním řízení stran dlužného výživného.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

5. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, ve kterém namítal, že věcná legitimace v případě bezdůvodného obohacení spočívajícího v plnění z neplatné smlouvy je vždy dána jen na straně účastníků této neplatné smlouvy, a proto se v posuzovaném případě bezdůvodně obohatila na úkor žalobce jen žalovaná. K tomu dovolatel poukázal na to, že žalovaná nebyla oprávněna činit bez souhlasu opatrovnického soudu jako zákonný zástupce za nezletilé děti právní úkony přesahující rámec běžných záležitostí, že dohoda o jednorázové úhradě výživného může být opatrovnickým soudem schválena jen tehdy, je-li zajištěno vyplacení výživného v opakujících se dávkách, a že žalovaná podala bez ohledu na předmětnou dohodu návrh na zvýšení výživného, kterému opatrovnický soud vyhověl. Z uvedeného podle dovolatele vyplývá, že rozhodnutí odvolacího soudu vedlo k „právnímu vakuu“ spočívajícímu v tom, že dovolatel nemůže částku 350 000 Kč uplatnit v opatrovnickém řízení jako uhrazené výživné, ale zároveň ani nemůže vrácení uvedené částky požadovat z titulu bezdůvodného obohacení na žalované. Dovolatel namítal, že odvolací soud se při posouzení otázky pasivní věcné legitimace odchýlil od právních závěrů vyjádřených v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2005, sp. zn. [33 Odo 369/2004](#), nálezu Ústavního soudu ze dne 10.

10. 2007, sp. zn. [I. ÚS 383/05](#), uveřejněného pod č. 156 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, ročník 2007, rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. [28 Cdo 2078/2011](#), rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. [33 Odo 1125/2004](#) a rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 5. 5. 2004, sp. zn. [33 Odo 351/2004](#). Dovolatel navrhl, aby dovolací soud buď změnil rozhodnutí odvolacího soudu tak, že potvrdí rozsudek soudu prvního stupně, anebo aby rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

6. Žalovaná ve vyjádření k dovolání žalobce uvedla, že dohoda o vyplacení výživného podle ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině se uzavírá vždy jen ve prospěch dítěte a oprávněnou osobou je jen dítě. Druhý rodič je pouze platebním místem, nemůže proto u něj dojít k bezdůvodnému obohacení. Rozhodnutí odvolacího soudu je podle žalované v souladu s usnesením Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2013, sp. zn. [28 Cdo 2235/2012](#) ve spojení s usnesením Ústavního soudu ze dne 23. 7. 2013, sp. zn. [III. ÚS 1556/13](#) a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. [20 Cdo 2824/2010](#), z nichž vyplývá, že výživné je určeno vždy pro nezletilé dítě, neboť má osobní charakter a není možné, aby se z něj obohatila třetí osoba.

III.

Přípustnost dovolání

7. Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a občanského soudního řádu) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 občanského soudního řádu, se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání; protože řízení ve věci bylo zahájeno dnem 17. 10. 2014, postupoval přitom podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, účinném od 1. 1. 2014 (dále jen „o. s. ř.“).

8. Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

9. Není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak (§ 237 o. s. ř.).

10. Z hlediska skutkového bylo zjištěno (správnost skutkových zjištění přezkumu dovolacího soudu nepodléhá), že v listině označené „Dohoda rodičů o jednorázovém vyplacení výživného na nezletilé děti“ (dále jen „dohoda“) a podepsané žalobcem a žalovanou v M. dne 24. 5. 2012 si rodiče ujednali, že „otec poskytl částku 350 000 Kč při podpisu dohody matce na úhradu běžného výživného do následujícího data 24. 3. 2023“, že „otec se již nezavazuje přispívat na výživu dětí částkou 3500 Kč měsíčně“, že „matka se zavazuje nepodnikat žádné kroky proti otci ve smyslu napadnutí této dohody nebo navýšení požadovaných alimentů, nad požadovaných 3500 Kč na nezletilé a to po celou dobu trvání této smlouvy, tj. do 24. 3. 2023“ a že „matka prohlašuje, že otec ke dni podpisu této dohody nemá dluh nebo nezaplacené výživné k ní nebo k nezletilým dětem v její péči“. Žalobce k povaze poskytnutého plnění při jednání u soudu prvního stupně dne 8. 10. 2014 uvedl, „že o částku 350 000 Kč si řekla žalovaná, kdy výživné, které mělo nabíhat od dosažení zletilosti dětí, mělo být vypláceno pouze v příspěvkové formě“ a při jednání dne 7. 1. 2015 doplnil, že „datum 24. 3. 2023 bylo společně zvoleno velmi orientačně s úvahou, že děti budou mít v různých obdobích různé potřeby“. Žalovaná sporovala výši poskytnuté částky, nikoliv její důvod, když při jednání soudu prvního stupně dne 23. 1. 2015 uvedla „že částka 35 000 Kč představovala „jednorázovou úhradu výživného dopředu na 10 měsíců“.

11. Za tohoto stavu věcí bylo pro rozhodnutí odvolacího soudu určující vyřešení právní otázky, kdo je pasivně věcně legitimován v řízení o žalobě na vydání bezdůvodného obohacení z neplatné dohody rodičů o jednorázovém vyplacení výživného splatného v budoucnu pro nezletilé dítě. Jedná se přitom o otázku vyplývající z aplikace procesního práva (občanského soudního řádu), takže skutečnost, že se tak děje v řízení, kde proti meritornímu rozsudku dovolání přípustné není (srov. § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř.) je nerozhodná (srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2013, sp. zn. [30 Cdo 1510/2013](#), uveřejněné pod č. 39 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2014). Vzhledem k tomu, že tato otázka dosud nebyla v rozhodování dovolacího soudu vyřešena, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že dovolání žalobce je podle ustanovení § 237 o. s. ř. přípustné.

IV.

Důvodnost dovolání

12. Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

13. Projednávanou věc je třeba posuzovat - vzhledem k tomu, že se žalobce domáhá vydání bezdůvodného obohacení, které mělo vzniknout na základě plnění z absolutně neplatné dohody ze dne 24. 5. 2012 - s přihlédnutím k ustanovení § 3028 o. z., podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů účinném do 31. 12. 2012 (dále jen „zákon o rodině“), a podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů účinném do 13. 6. 2012 (dále jen „obč. zák.“).

14. Podle ustanovení § 97 odst. 1 zákona o rodině je výživné třeba platit v pravidelných opětujičích se částkách, s výjimkou případů podle § 94 odst. 2 a § 97 odst. 2, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu.

Podle ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině u výživného pro dítě může soud v případech hodných zvláštního zřetele rozhodnout o povinnosti složit peněžní částku pro výživné splatné v budoucnosti. Učiní přitom příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému.

Podle ustanovení § 99 odst. 1 zákona o rodině změní-li se poměry, může soud i bez návrhu změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti. Dojde-li k zrušení nebo snížení tohoto výživného za minulou dobu, spotřebované výživné se nevrací.

Podle ustanovení § 457 obč. zák. je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal.

15. Ve sporném civilním řízení je aktivně věcně legitimován ten účastník řízení, který je podle hmotného práva nositelem tvrzeného práva (aktivní věcná legitimace) nebo jemu odpovídající tvrzené povinnosti (pasivní věcná legitimace). Věcná legitimace není předpokladem účastenství (není ani podmínkou řízení), ale nachází svůj výraz v rozhodnutí soudu ve věci samé (je předmětem dokazování). Nedostatek aktivní nebo pasivní věcné legitimace je důvodem pro zamítnutí žaloby. Určení věcné legitimace v dané věci tak nutně předcházet závěr o právní kvalifikaci uvedené dohody.

16. Nehledě na spornost výše poskytnuté částky žalobcem, kterou soudy obou stupňů za použití přesvědčivých a přiléhavých argumentů vyřešily v prospěch žalobce, bylo mezi účastníky nesporné, že poskytnutá částka sloužila k úhradě běžného výživného na obě děti. Z obsahu dohody se podává, že takto měly být vypořádány veškeré nároky plynoucí z vyživovací povinnosti žalobce (rodiče, který o děti nepečoval a jemuž bylo soudním rozhodnutím uloženo platit výživné na děti v péči žalované),

neboť podle dohody rodičů soudem stanovené výživné již otec do budoucna (resp. do 24. 3. 2023) platit neměl, nebyl tu dluh na výživném, k jehož uspokojení by sjednaná částka měla sloužit a žalovaná o zvýšení výživného po stejné období, převyšující dosažení zletilosti dětí, neměla žádat. Dohoda tak sledovala vyloučení možnosti žádat o zvýšení výživného v případě změny poměrů. Posoudil-li proto odvolací soud předmětnou dohodu jako smlouvu o jednorázovém vyplacení výživného na nezletilé děti „vycházející“ z ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině, tedy jako plnění, při němž nedochází k zániku vyživovací povinnosti, nemůže být jeho právní názor správný.

17. Z hlediska následků, které měl dotčené předmětný právní úkon založit, je třeba rozlišovat, zda následek měl spočívat v zániku vyživovací povinnosti (tzv. odbytné), či plnit úhradu vyživovací povinnosti formou zálohy na výživné, při které vyživovací povinnost nezaniká. V posléze uvedeném případě není v okamžiku rozhodování soudu známo, jak dlouho bude trvat stav odkázanosti dítěte na povinnou osobu, a jaké budou jeho odůvodněné potřeby, a proto soud aplikací ustanovení § 97 odst. 2 zákona o rodině nezprošťuje povinnou osobu vyživovací povinnosti na určité období (jde o zálohu). Účelem této právní úpravy je předcházet situacím, kdy by povinný nebyl schopen plnit svou vyživovací povinnost v důsledku změny poměrů.

18. Právní úprava účinná do 31. 12. 2013 (která se na danou věc užije) umožňovala jednorázové vyplacení výživného splatného v budoucnu ve formě tzv. odbytného pouze u výživného rozvedeného manžela (ustanovení § 94 odst. 2 zákona o rodině) a v případě náhrady nákladů neprovdané matky (ustanovení § 95 odst. 2 zákona o rodině). Ohledně vyživovací povinnosti k nezletilým dětem judikatura dospěla k závěru, že dohoda rodičů nezletilého dítěte, podle níž jeden z nich se zavazuje složit ve prospěch nezletilého jednorázově částku k plné úhradě výživného do zletilosti dítěte, neodpovídá ustanovením zákona o rodině týkajícím se výživného a nemůže proto být soudem schválena (rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 12. 1976 sp. zn. [1 Cz 93/76](#), uveřejněné pod č. 23 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1982). Bylo tomu tak proto, že jednorázové složení částky výživného, jež by představovala výživné pro dítě až do dne jeho zletilosti beze změny, je v rozporu s ustanovením § 99 odst. 1 zák. o rod., neboť nelze vylučovat možnost budoucí úpravy výživného v souladu se změnou poměrů oprávněného i povinného z vyživovací povinnosti. K uvedenému závěru je třeba doplnit, že jednorázová úhrada výživného pro nezletilé děti by nejen vylučovala změnu rozhodnutí o výši výživného (zvýšení či snížení), které má povinný rodič platit, ale i změnu v osobě rodiče, který by byl ze soudního rozhodnutí zavázán výživné plnit, v důsledku změny výchovného prostředí.

19. Od shora uvedeného závěru nemá Nejvyšší soud důvod se odchýlit ani v přezkoumávané věci. Soud neschválí dohodu o jednorázové „plné“ úhradě výživného nejen do dosažení zletilosti dětí, ale i po dosažení zletilosti, neboť s dosažením zletilosti nebyl a nadále není spojován zánik vyživovací povinnosti. Zákon o rodině spojoval zánik vyživovací povinnosti k dětem výlučně s jejich možností samo se živit (ustanovení § 85 odst. 2 zákona o rodině), proto jakékoliv ujednání nositelů vyživovací povinnosti, z něhož by se podával odlišný okamžik zániku vyživovací povinnosti, by byl v rozporu s kogentním ustanovením § 85 odst. 2 zákona o rodině a je proto nadbytečná úvaha soudu prvního stupně, že „dohoda je absolutně neplatná, neboť podle tehdy platného zákona o rodině nebylo v možnostech rodičů uzavřít mezi sebou dohodu o výživném bez ingerence opatrovnického soudu, který by obsah dohody poměřoval se zájmy nezletilých dětí“. Byl-li přesto u soudu podán návrh na schválení dohody rodičů, jejímž obsahem by bylo vypořádání vyživovací povinnosti k nezletilým dětem formou odbytného, musí být zamítnut (aniž by soud případně poměřoval dohodu se zájmy dítěte), protože soud neschválí dohodu rodičů, která je v rozporu se zákonem (srov. ustanovení § 85 odst. 2 zákona o rodině a R 23/1982). Jak již bylo výše připomenuto, odlišná právní úprava umožňující zánik vyživovací povinnosti jednorázovým plněním se promítnutím zásady smluvní autonomie uplatnila toliko u rozvedených manželů a nákladů neprovdané matky.

20. Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že plnění na základě absolutně neplatné dohody o

jednorázovém vyplacení výživného splatného v budoucnu pro nezletilé dítě (odbytné) představuje vždy bezdůvodné obohacení. Bezdůvodné obohacení vzniká na straně rodiče, který jako účastník neplatné dohody plnění přijal (k tomu srov. § 457 obč. zák.), a proto bude v soudním řízení o vydání bezdůvodného obohacení z neplatné dohody o jednorázovém vyplacení výživného splatného v budoucnu pro nezletilé dítě tento rodič také pasivně věcně legitimován. Uplatní se tak závěr vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 2005, sp. zn. [33 Odo 369/2004](#), že spočívá-li bezdůvodné obohacení v plnění na základě neplatné smlouvy, jsou ve vzájemném vztahu pouze její účastníci. To platí bez ohledu na to, zda se v souvislosti s plněním z neplatné smlouvy obohatil i někdo jiný nebo zda v souvislosti s plněním z této smlouvy došlo k bezdůvodnému obohacení i na úkor někoho jiného.

21. V posuzovaném případě došlo mezi žalobcem a žalovanou (jako rodiči nezletilých dětí) dne 24. 5. 2012 k uzavření dohody, v níž se žalobce zavázal, že poskytne žalované jednorázovou částku na výživné splatné v budoucnu pro jejich nezletilé děti (odbytné). Jak správně uzavřel soud prvního stupně i odvolací soud, taková dohoda je absolutně neplatná. Odvolací soud však pochybil, když za pasivně věcně legitimované označil nezletilé děti, neboť – jak je výše uvedeno – z neplatné dohody o jednorázovém vyplacení výživného splatného v budoucnu pro nezletilé děti (odbytné) se mohla bezdůvodně obohatit jen žalovaná, a proto byla v řízení také pasivně věcně legitimována.

22. Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu není správný; protože nejsou dány podmínky pro zastavení dovolacího řízení, pro odmítnutí dovolání nebo pro změnu rozsudku odvolacího soudu, Nejvyšší soud jej proto podle ustanovení § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 2 věta druhá o. s. ř.).